

De toekomst van de progressieve beweging in Nederland Arie Groeneveltzing 7 februari 2024

Job Cohen

Wat mooi om hier de Arie Groeneveltzing te mogen houden, genoemd naar die belangrijke vakbondsman, die het laatste deel van zijn leven in Houten woonde. Laat ik beginnen met een citaat uit een interview met hem uit 2009. Een andere tijd, maar ook weer niet: In 2009 zei hij tijdens een interview het volgende: "Het is jammer dat het nu wat minder gaat op economisch gebied. Wij hebben alles zien groeien, de voorzieningen als de WW, WAO, AOW, huursubsidie. De generaties na ons zijn eraan gewend. Die vinden minderen moeilijk. Wij zijn gewoon vergeten te zeggen dat de bomen niet tot aan de hemel groeien. En wat is rijk. Hoewel het minder gaat, wonen we nog in huizen waar veel mensen uit ontwikkelingslanden een moord voor zouden doen. Het is niet eerlijk verdeeld in de wereld. Ik ben socialist in hart en nieren en dat hoop ik nog lang te blijven. Gerechtigheid en samen delen zijn het belangrijkste in een maatschappij." Het is aan ons om zijn ideeën en opvattingen verder te brengen, in onze tijd en voor de tijden die komen. En dan zien we dat de tijden echt veranderd zijn. Tijdens het leven van Arie was de sociaal-democratie een factor van betekenis. Dat is, moet ik tot mijn grote spijt constateren, nu niet meer het geval. Ik herinner me nog levendig hoe ik zat te kijken naar de uitslagen van de TK-verkiezingen van 2021. De dreun dat de PvdA nog maar 9 zetels had, waarna bleek dat GL niet alleen niks gewonnen had, maar zelfs zes zetels verloren had en er nog maar 8 over had. Samen 17 zetels, terwijl we in de verkiezingen daarvoor als PvdA altijd rond de 30 zetels hadden. Toen al had ik het gevoel: we moeten echt de zaken opnieuw doordenken, op de progressieve vleugel veel meer samenwerken en in heldere taal duidelijk maken waar we voor staan, wat onze idealen zijn en hoe we die denken te realiseren. Een eerste stap hebben we gezet: de sterke samenwerking tussen PvdA en GL: prima! En laat ik hier de naam van Jesse Klaver noemen, die daar niet alleen keihard voor gewerkt heeft, maar ook zichzelf heeft weggecijferd. Dat is bijzonder in de politiek. Hem past grote dank. Maar deze samenwerking is nog lang niet genoeg. Want ook de uitslagen van afgelopen november waren zonder meer teleurstellend. Samen 25 zetels. Als wij echt een bepalende rol in de samenleving willen spelen, en ik vind dat daar in deze tijd grote noodzaak voor is, dan moeten we opnieuw onze idealen formuleren en die op een zodanige manier over het voetlicht brengen dat kiezers er van overtuigd raken dat dat hen zekerheid in hun bestaan geeft, en ons daarom weer gaan vertrouwen. Precies: bestaanszekerheid, zekerheid als het gaat om essentiële aspecten van het leven: een baan, een inkomen, een huis, goede gezondheid, onderwijs, veiligheid, een rechtvaardige samenleving.

Laten we eerst eens bekijken waarom we kiezers zijn kwijtgeraakt. Lange tijd was de kracht van de PvdA de verbinding tussen mensen met een laag en een hoog inkomen: 'gerechtigheid en samen delen', precies zoals Arie Groenevelt zei. Daarmee hebben we ook successen geboekt. Iedereen kon studeren en carrières waren niet uitsluitend weggelegd voor de happy few. En juist een deel van onze oude achterban zijn we, om verschillende redenen, kwijtgeraakt. Kijk bijv. naar onze TK-fractie, met uitsluitend hoog opgeleide mensen: waarom zouden mensen die praktisch zijn opgeleid tot vakmensen, daar vertrouwen in hebben? Hebben zij ècht verbinding met andere groepen in de samenleving? Kijk naar de toeslagenaffaire en naar Groningen, waar kiezers begrijpelijkerwijze het vertrouwen in de overheid, ook in de sociaal democratie, hebben verloren. En, heel belangrijk, zie hoe wij in Rutte II de gezondheidszorg en de huisvesting neoliberal verkocht hebben, wat rampzalig is geweest voor het vertrouwen in de PvdA. Die verbinding moeten we herstellen. Voor een aanzienlijk deel zijn deze kiezers nu terecht gekomen bij de PVV, die bekend staat als extreem rechts, maar op sociaal-economisch terrein gewoon linkse standpunten heeft. Tenminste: alleen voor een bepaalde groep Nederlanders, terwijl wij van oudsher ons ook sterk maken voor iedereen die steun

nodig heeft. Het laat in ieder geval zien dat de wereld er nu anders uitziet dan in de hoogtijdagen van de sociaal democratie. Het laat ook zien dat met de termen links en rechts, progressief en conservatief, niet zonder meer de standpunten van politieke bewegingen kunnen worden weergegeven. En dus is er alle reden om opnieuw te doordenken waar wij, als sociale beweging, voor staan. Zeker, daarvoor blijven onze oude idealen een belangrijke basis bieden, ook al moeten we die opnieuw tegen het licht houden. En we zullen ons ook moeten verhouden tot nieuwe ontwikkelingen, zoals migratie, het klimaat en AI. Maar ook, mede door de opkomst van sociale media, tot de wijze waarop groepen burgers steeds vaker tegenover elkaar staan in plaats van naast elkaar. Ik kom daar straks op terug.

Laten we eerst kijken naar onze oude idealen. Hoe staat het er nu mee? Mijn ouders werden lid van een toen nog erg jonge PvdA, die na de oorlog werd opgericht en een samensmelting was van de SDAP en de Vrijzinnig Democratische Bond - ook toen was er behoefte aan vernieuwing. In die sfeer werd ik opgevoed, en op mijn 18e werd ik lid, aangespoord door de leuze: "Eerlijk delen van kennis, macht en inkomen." Dat blijven voor mij essentiële uitgangspunten - die door het ook door ons omarmde neoliberalisme, met een teruggetreden overheid, veel te weinig kleur hebben gekregen. Natuurlijk: een overheid die zonder concurrentie of onvoldoende transparant functioneert, is ook niet goed. Eén voorbeeld: ik herinner me nog dat het in die tijd maanden duurde, als je een telefoonnummer aanvraagde bij de toenmalige PTT. Nu gaat dat ook door concurrentie sneller. Maar het neo-liberalisme is echt doorgeslagen, de verzorgingsstaat is veel verder afgeschaald dan bij onze idealen past. Kijk naar de gezondheidszorg en de woningbouw. Van eerlijk delen is hier bepaald geen sprake, en het zijn juist de mensen met de laagste inkomens die daar de dupe van zijn. En, Groningen en het toeslagenschandaal hebben ons getoond dat onvoldoende gecontroleerde macht bij de overheid niet deugt. Hoezeer wij er ook aan hechten dat de overheid, die tenslotte van ons allemaal hoort te zijn, een vooraanstaande rol in onze democratie speelt, dat gaat niet vanzelf. Als het aan ons ligt, moet de verzorgingsstaat weer een prominente plaats gaan innemen. Dus ja, eerlijk delen van macht blijft hoog op onze agenda staan en met onze kennis van nu weten we dat dat voortdurende aandacht vraagt. Dan, eerlijk delen van kennis. Ik vond het altijd een vooruitgang dat zoveel meer mensen, die daar vroeger niet toe in staat werden gesteld, nu wel terecht kunnen in het hoger onderwijs. Maar tegelijkertijd laat de term 'hoger' zien dat 'minder hoog' in de samenleving ook 'minder' betekent - volkomen ten onrechte! En dat is, zo blijkt de laatste tijd, niet alleen onzin, maar ook slecht voor de samenleving. Want als wij nu ergens behoefte aan hebben, dan zijn het wel diegenen die met hun handen de samenleving draaiende houden en vooruit helpen. En mij ontgaat volledig waarom zij minder zouden verdienen dan diegenen die hun brood verdienen met hersenwerk. Eerlijk delen van inkomen: zeker! Trouwens, van een eerlijke verdeling van kennis is in het basisonderwijs op dit moment ook geen sprake: scholen in wijken, waar het gemiddelde inkomen laag is, hebben meer moeite om goede leraren te krijgen en te behouden dan scholen in buurten, waar het gemiddelde inkomen hoger is. Onze voortreffelijke Amsterdamse wethouder Marjolein Moorman stelt dat aan de kaak en spant zich in om daar verandering in te brengen.

Tot zover onze oude idealen: jazeker, zij blijven de belangrijke waarden waar wij onze ideeën, plannen en daden tegen moeten blijven afzetten. Voor een deel in nieuwe jasjes, omdat we ons voortdurend moeten blijven afvragen of we met deze uitgangspunten nog steeds het goede doen. Maar er is meer. Ik maak me ook zorgen, en niet alleen zorgen over de ontwikkelingen, die ik hiervoor heb geschetst, ook zorgen op andere gebieden, zoals ons klimaat. Niet alleen het klimaat als natuurverschijnsel, maar ook het sociale klimaat; zorgen over de wereld die er straks voor mijn kleinkinderen is. Daarom zijn voor mij een aantal aanvullende waarden van essentieel belang: veiligheid (een veilige wereld, maar ook duurzaamheid), en de aloude trits, ooit opgekomen in de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap (en natuurlijk zusterschap). Waarden van belang voor een beweging

waarin we zij aan zij bijdragen aan een leefbare en vredige wereld, voor ons leven en voor al het leven dat na ons komt. Laten we een aantal onderwerpen wat preciezer bekijken. Om te beginnen, ik noemde het al: het klimaat. Klimaat is ook voor ons een essentieel onderwerp geworden: wij vinden het noodzakelijk dat wij een leefbare aarde doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen. En ik hoef hier niet te vertellen dat dat zo langzamerhand een grote en essentiële opgave is geworden. Maar tegelijkertijd is het een geweldige opgave om dat op een manier te doen, die recht doet aan onze uitgangspunten van eerlijk delen. Als wij dat eerlijk willen doen, dan vraagt dat niet alleen om klimaatpositieve maatregelen, maar tegelijkertijd ook om maatregelen die op zijn minst niet ongunstig zijn voor mensen met het minste inkomen. Als huizen verduurzaamd moeten worden, leg de rekening daarvoor dan bij diegenen die het kunnen betalen. Als de wereld van boeren noodzakelijkerwijze van koers moet veranderen, ga dan naast ze staan, en niet tegenover ze. Laat de agrarische industrie, die het nodige uit de Europese subsidiepotten krijgt, daar een stevige rol in spelen. Het zijn ingewikkelde vraagstukken en we staan pas aan het begin. Laat onze leidraad zijn: broederschap all over the world en eerlijk delen. Ik ben ervan overtuigd dat alleen zo we een begin van oplossingen kunnen vinden. Dan: migratie. Iets vergelijkbaars geldt voor migratie. Op dit moment weer een heikel onderwerp, niet alleen op de huidige formatietafel (en de volgende!), ook al in de tijd dat ik als staatssecretaris dit onderwerp onder mijn hoede had, en het vluchtelingenprobleem even lastig was als het nu is. Ook in de nabije toekomst zal het die lastige rol blijven spelen. Migratie is een term, die heel verschillende categorieën omvat. In de eerste plaats vluchtelingen, vervolgens mensen die onze economie ondersteunen, waar wijzelf onvoldoende capaciteit hebben - iets wat de komende jaren steeds meer zal voorkomen -, en tenslotte de categorie van kenniswerkers zonder wie bedrijven als ASML het niet gaan redden. Voor iedere categorie is veel te zeggen, maar blijft dat zo? Echte vluchtelingen een plek geven waar zij veilig zijn, daar sta ik nog steeds volledig achter, maar dan moet het vluchtelingenbeleid wel veel beter worden aangepakt dan de afgelopen jaren het geval is geweest. Ook hier is de overheid veel te veel uitgekleed. Zorg daarom voor een krachtige en goed toegeruste IND, die dan veel sneller besluiten kan nemen over de vraag of iemand in aanmerking komt voor een status, waardoor de Dienst Terugkeer en Vertrek ook beter kan functioneren, omdat mensen niet tijdenlang in afwachting van een status in ons land verblijven. Ook het COA moet niet overvallen kunnen worden door een plotselinge toename van vluchtelingen, maar ruimte krijgen om dat snel en goed op te lossen. Die ruimte moet er permanent zijn. En kan tijdelijk anders gebruikt worden wanneer de instroom afneemt. Dan komt er minder druk op de samenleving. En wanneer er ook asielzoekers in deze groep zitten die de veiligheid en welzijn van omwonenden in gevaar brengen, is handhaving dan ook beter te organiseren. Daar waar het goed ging de afgelopen jaren vonden buurtgenoten het vaak heel jammer als deze opvanglokaties weer verdwenen. De Spreidingswet vind ik dan ook een goed instrument, dat bovendien zorgt voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen en statushouders over het land. Zulke maatregelen maken het hele asielvraagstuk veel kleiner. Maar, gaan we dat ook redden in de komende decennia, als we er bijvoorbeeld onvoldoende in slagen om landen in Afrika leefbaar te houden? Als het klimaat zorgt voor veel droogte en onwoonbare gebieden? Nu zijn aantallen vluchtelingen die naar ons land komen, te overzien, zeker als we dat beter organiseren, maar samen met de twee andere categorieën migranten levert dat ook echte problemen op, en juist weer voor mensen die het al niet breed hebben. Te weinig huizen, te weinig zorg, problemen in het onderwijs, met opvang enz. Dat staat dan nog los van de problematiek dat de sociale cohesie op een aantal plaatsen ver te zoeken is. Ook wij zullen ons moeten bezinnen op werkbare oplossingen, zowel voor degenen, die met de gevolgen geconfronteerd worden als voor de migranten zelf.

We zullen daar nieuwe antwoorden op moeten formuleren en oplossingen voor moeten zoeken. Want alleen standpunten zonder oplossingen geeft geen vertrouwen. En tenslotte AI. Als er nog een

nieuw onderwerp is dat onze wereld op zijn kop gaat zetten, dan is het wel Artificial intelligence. Sociale media hebben al heel veel veranderd in onze wijze van leven, van met elkaar omgaan. Dat heeft zelfs vergaande gevolgen voor onze wereldorde. Maar wat AI betreft: you ain't seen nothing yet. Ik weet er veel te weinig van, maar nu al voel je de enorme consequenties. Als ik er meer van had geweten, dan had ik met ChatGTP vast deze hele lezing kunnen voorbereiden. Er zullen zonder enige twijfel weer talloze banen verloren gaan, omdat AI dat beter en sneller kan. En welke consequenties AI voor verkiezingen heeft, gaan we ook al binnen niet al te lange termijn merken. Wat zijn echte uitspraken van politici, en welke zijn fake? En wat gaan we daaraan doen? Ook hier ligt een belangrijke, regelgevende taak voor de overheid. Ook wat dit betreft is het van enorm belang dat we zoeken naar manieren waarop nieuwe ontwikkelingen ons niet uit elkaar drijven, dat we blijven streven naar vrijheid, naar gelijkheid en naar broederschap, zusterschap. Dat we niet het conflict maar samenwerking opzoeken. Dat we zoeken waar deze nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan een betere wereld en niet de vernietiging daarvan. Als gezegd: ik weet er veel te weinig van, maar laten we volgende generaties ondersteunen waar we kunnen om ook hier ondanks alle gevaren iets moois van te maken.

Tenslotte. Ja, de wereld is veranderd, en helaas, ik zie, naast mooie ontwikkelingen, steeds meer fricties, conflicten, polarisatie, mensen die tegenover elkaar staan, met elkaar strijden. Elkaar proberen af te maken, met woorden of door elkaar zwart te maken. Ik ben vaak een theedrinker genoemd. Dat ben ik niet, maar ik heb het altijd een geuzennaam gevonden. Ik kan niet anders dan geloven dat een betere wereld er alleen komt door er samen de schouders onder te zetten. Door te geloven in een dialoog. Door ook te luisteren naar elkaar. Te begrijpen wat de ander beweegt. Door het beste van alle ideeën te combineren, waardoor veel mensen (liefst iedereen) mee wil werken aan datgene wat nodig is om een duurzame toekomst voor iedereen te vormen. Daarom pleit ik ervoor dat wij als progressieve beweging het voorbeeld geven. Handen uit de mouwen! Aan de slag! In ieder geval óók samen met alle andere partijen die ons, wat onze waarden betreft, na staan, en met wie het dan ook aanbeveling verdient om te zien hoe we beter kunnen samenwerken en coalities kunnen vormen. Op weg naar een progressieve meerderheid, op weg naar een samenleving van: veiligheid, vrijheid, gelijkheid en broederschap! Laten wij het voorbeeld geven. Het voorbeeld waarvan mensen denken: Ja !!! Daar wil ik bijhoren!!